

Meritocratie

Waarom heeft radicaal-rechts zoveel succes? De Canadese Michèle Lamont, hoogleraar sociologie aan Harvard, legt in haar nieuwe boek *Seeing Others* uit waarom het tijd is de aandacht te verleggen van wat mensen hebben naar wie ze zijn.

Haar werk wordt geprezen door bekende wetenschappers als de Amerikaanse socioloog Robert 'Bowling Alone' Putnam en de Franse econoom Thomas Piketty. Lamont onderzoekt sociale uitsluiting en hoe mensen hun eigenwaarde beschermen. In 2017 kreeg ze hiervoor in Nederland de prestigieuze Erasmusprijs, toegekend aan belangwekkende bijdragen op het gebied van cultuur of sociale wetenschappen.

Progressieve Nederlanders blijven zich sinds de verkiezingsoverwinning van de PVV afvragen waar die vandaan komt. Wat zou u zeggen?

'Ik schreef eerder een boek met de titel *The Dignity of Working Men*. De mensen die ik daarvoor sprak over hun gevoel van erkenning formuleerden het antwoord al, heel eenvoudig: 'Je moet mensen behandelen als mensen.'

Hoe gaat dat mis?

'Door ze bijvoorbeeld geen pauze te geven om naar de wc te gaan. Wist je dat actievoerders de urine van Amazon-medewerkers die daar geen tijd voor kregen uit protest verkochten op Amazon? Zo'n actie lijkt ludiek, maar betekent veel.'

De ondertitel van uw nieuwe boek is in Engeland 'Hoe te herdefiniëren wat waarde heeft in een verdeelde wereld'. Uw Amerikaanse uitgever gebruikte tegen uw zin het woord 'healing': 'Hoe je een verdeelde wereld kunt helen.'

'Dat was om het onder zelfhulp te kunnen classificeren op Amazon, want dat verkoopt daar het beste.'

Terwijl *Seeing Others* juist laat zien wat het gevaar van de zelfhulphausse is.

'Er is een hele industrie voor wellness ontstaan, allemaal rond het idee dat het individu zelf verantwoordelijk is voor zijn positie in de wereld. De positieve psychologie is in Amerika dominant in het openbare debat.'

U wijt dit aan een hardnekkig, maar achterhaald geloof in meritocratie: wie zijn best doet, kan veel bereiken. Terwijl die Amerikaanse droom uiteengespat is.

'Die droom hield veel Amerikanen zonder diploma's lange tijd op de been. Nu is hun zelfrespect aan het wankelen. *Seeing Others* legt uit dat we daarom betere ideeën over waarde en waardigheid moeten ontwikkelen en verspreiden dan hoe veel diploma's iemand heeft. Zodat mensen op zoek naar erkenning niet langer het stigma voelen dat ze in alles tekort schieten.'

U ondervroeg voor een ander boek, *Getting Respect*, Afro-Amerikanen over uitsluiting. Toen u de Erasmus-prijs ontving, zei u al dat de witte arbeidersklasse 'onder hetzelfde gebrek aan respect lijdt als immigranten en minderheden'. Ook in Nederland?

'Het gaat beide groepen bij gebrek aan respect niet zozeer om systematische discriminatie, maar om onderschat en genegeerd worden, om beledigd worden. Nederland is economisch gezien een dynamische samenleving, dus het is zeer goed mogelijk dat praktisch geschoolden (van wie 40 procent op de PVV stemde, *red.*) zich hier ook gemarginaliseerd voelen.'

In Nederlanders stemden mensen vooral op de PVV omdat dat tegen immigratie zijn, meldden ze in het Nationaal Kiesersonderzoek. Ze beantwoordden open vragen en vulden vaak in 'tegen migratie'. De term 'waardigheid' kwam niet naar boven.

'Toch zijn juist deze twee zaken zeer met elkaar verweven. Mensen geven buitenlanders de schuld wanneer ze het gevoel hebben dat hun eigen status wordt bedreigd. Nationalisme is vaak al wel aanwezig, maar pas bij dreigend verlies van status klampen mensen zich daaraan vast, omdat hun nationaliteit dan hun hoogste status wordt.'

U behandelt ook de 'Europese droom'.

'De Nederlandse socioloog Jonathan Mijis, die aan de universiteit van Boston werkt, deed daar interessant onderzoek naar. Hij liet zien dat een toegenomen inkomensongelijkheid in veel Europese landen, waaronder ook Nederland, de afgelopen decennia juist gepaard ging met een duidelijke toename van het geloof in meritocratie. Ook al vinden Europeanen zichzelf lang niet zo individualistisch als Amerikanen: wat ik beschrijf is dus niet alleen een Amerikaans verhaal. Ook jullie houden van neoliberalisme en mensen met een hogere opleiding. Mis-

INTERVIEW MICHÈLE LAMONT

'Als verlies van status dreigt, klampen mensen zich vast aan nationalisme'

Wie zich afvraagt waarom radicaal-rechts zoveel kiezers trekt, kan volgens Michèle Lamont niet om het begrip waardigheid heen. De Harvard-socioloog onderzoekt het zelfrespect van bevolkingsgroepen. 'We moeten betere ideeën over waarde ontwikkelen dan hoeveel diploma's iemand heeft.'

Door Margriet Oostveen

schien niet in dezelfde mate als in de VS, maar het ontbreekt absoluut aan erkenning voor praktisch opgeleiden, vergeleken met de waarde die mensen hechten aan diploma's.'

Socioloog Arlie Hochschild betoogde in 2016 in *Strangers in Their Own Land* al dat de toegenomen aanhang voor het populisme van de Tea Party in conservatief Amerika te wijten was aan het verlies van waardigheid. Lamont onderzocht daarop de verkiezings-toespraken van Donald Trump en stelde vast hoe hij dit gemis rechtstreeks benoemde en in één moeite door de schuld legde bij globalisering en immigratie.

Zoals Geert Wilders hier het verhaal over moslims en immigranten als bedreiging vieugels gaf. U stelt dat populistische mensen in de waan brengen dat 'het verlenen van waardigheid aan een andere groep ten koste gaat van de eigen groep'.

'Precies. Maar waardigheid is dus geen stuk taart. Mijn stuk waardigheid zal niet kleiner zijn als jouw stuk groot is.'

U bespreekt 'klassenhomofilie', die ertoe leidt dat ook linkse hoogopgeleiden de problemen van anderen zijn gaan onderschatten. Kunt u dat nog eens uitleggen?

'Mensen uit de hogere middenklasse brengen meer tijd dan vroeger door met

mensen die het meest op hen lijken. Ze trouwen ook vaker met elkaar dan vroeger. Een andere Nederlandse socioloog, Matthijs Kalmijn, deed daar belangrijk onderzoek naar. Deze mensen wonen meer dan vroeger in buurten met dezelfde mensen. Daardoor komen ze dagelijks veel minder in aanraking met de problemen die je hebt als je met veel minder moet rondkomen. Dat leidt tot onbegrip.

'Sinds de bankencrisis van 2008 is de hogere middenklasse in de VS, en ook wel bij jullie, hierin nog fanatieker geworden. Zij gingen kansen oppotten. Geobsedeerd met het beste onderwijs voor hun kinderen, de beste kleuterschool, ze willen dat hun kinderen vriendjes hebben die net zo zijn als zij. 'Om zich goed te ontwikkelen', zeggen ze dan. Dit leidt dus tot het stereotyperen van mensen die minder kansen hebben: alsof die minderwaardig zijn.'

Wat zegt u tegen hoogopgeleide Nederlanders die dat doen?

'Die zou ik willen waarschuwen: in de VS zien we een generatie van deze kinderen, die als het ware zijn geprofessionaliseerd. Kinderen met forse mentale problemen. Omdat ze al hun hele leven in een omgeving verblijven waar liefde voorwaardelijk is, want gekoppeld aan presteren.'

In Amerika gaat 80 procent van de comedyseries op tv inmiddels ook over de hogere middenklasse, schrijft u. Praktisch geschoolden lijken weggevaagd.

'En als je een personage uit de praktisch geschoolde klasse hebt, dan is het een halvegare als Bart Simpson uit *The Simpsons*.' Lamont schrijft over *change agents*, die in de VS nieuwe, inclusievere verhalen beginnen toe te voegen aan het dominante succesverhaal van de witte middenklasse. Zoals Shonda Rhimes, scenarioschrijver en producent van de inclusieve tv-serie *Grey's Anatomy*, die nu series maakt voor Netflix.

U noemt ook de conservatieve *change agents*, zoals de

Michèle Lamont: 'Onder linkse mensen is zoveel zelfvoldaanheid, ze zouden veel meer aan zelfonderzoek moeten doen.' Foto Nina Subin

voormalige Fox-presentator Tucker Carlson. Werken zij op dezelfde manier aan hun eigen verhaal?

'Ja, en daar is al veel over geschreven in de VS, daarom concentreer ik me op de progressieve tak.'

Groot Amerikaans onderzoek naar polarisatie op miljoenen Facebook-accounts toonde aan dat als de stroom berichten daar een soort snelweg vormt, de rijstrook voor conservatieve verhalen veel breder is dan die voor progressieve berichten.

'Een student bij mij doet onderzoek naar het gebruik van socia-

le media door conservatieve en progressieve bewegingen. Zij ziet dat Republikeinen ook veel meer doen aan aansprekende verhalen waarmee ze de meer gematigde kiezers voorlichten en binnenhaken. Wat cruciaal is voor het winnen van de komende presidentsverkiezingen.'

En wat doen de Democraten?

'Die zamelen geld in.'

U vindt dat linkse mensen zich ook veel meer moeten bezighouden met nieuwe narratieven en met de boodschap die ze zelf afgeven.

'Absoluut. Er is daar nog zoveel zelfvoldaanheid, terwijl ze veel meer aan zelfonderzoek zouden moeten doen. Naar hun eigen blindheid voor de manieren waarop ze mensen van zich vervreemden, door zo afwijzend te zijn ten opzichte van personen met een laag inkomen. De culturele afstand is zo groot geworden dat ze hun eigen kinderen ertegen beschermen, door ze van de praktisch opgeleiden af te scheiden. En die voelen dat *dédain*.'

Wat is ertegen te doen?

'Leg in je uitingen minder nadruk op neoliberale kwaliteiten zoals inkomen en diploma's. Erken de waarde van altruïsme, creativiteit en burgerschap. Toon meer waardering voor de vaak onzichtbare betekenis van mensen die voor elkaar of voor hun omgeving zorgen.

'En erken dat mensen vele andere rollen hebben dan hun werk. Een vrouw die in een distributiecentrum of in de zorg werkt is vaak óók een goede moeder, die daarom net als een hoogopgeleide werknemer een haalbaar werkrooster wil. En dat haar werkgever de gelegenheid biedt een kind naar de dokter te brengen. Zorg dus voor sociale verandering die recht doet aan iemands complete persoon, in plaats van iemand alleen als praktisch opgeleide te zien.'

Terwijl populistische mensen in hun cultuuroorlogen doen alsof het tegen-gestelde werelden zijn, betoogt u dat de eisen van bijvoorbeeld de lhbt-gemeenschap en Trump-kiezers elkaar wat dit betreft juist overlappen.

'Beide groepen zijn ieder op hun eigen manier gestigmatiseerd en willen hun waardigheid terug. Net als Afro-Amerikanen en immigranten en tal van andere groepen.

'Wat het ingewikkeld maakt, is wanneer bepaalde groepen meer recht op waardigheid opeisen. In Amerika willen sommige Afro-Amerikanen bijvoorbeeld niet tot *people of color* worden gerekend. 'Ons lijden gaat terug op de slavernij', zeggen ze dan. Maar zo'n olympiade van lijden is echt een doodlopende weg. Het wordt nu politiek doorslaggevend om te zoeken naar overeenkomsten.'

Naar 'alledaags universalisme', zoals u dat noemt. Waar kunnen Nederlandse hoogopgeleiden bij wijze van goed voornemen mee beginnen?

'Bring je kinderen naar een gemengde school. En als dat te veel gevraagd is: probeer ze minstens ook met andere mensen in contact te brengen dan die op de hockeyclub. Verander van sportclub.

'Zie werknemers zoals in de supermarkt en in het overgroen staan. Neem de moeite iemand te groeten! En als je ziet dat mensen respectloos worden behandeld: zeg er wat van, neem het voor hen op.

'Zie kortom meer dan alleen iemands rol in de economie. Het lijkt misschien weinig naast een salarisverhoging, maar dit is erg belangrijk voor de mensen die naar waardigheid snakken. Ze zeggen het zelf: 'Behandel mensen als mensen.'

Wat ik beschrijf is niet alleen een Amerikaans verhaal. Het ontbreekt absoluut aan erkenning voor praktisch opgeleiden

WIJ/ZIJ

MAATSCHAPPIJ

Kunnen we nog samenwerken tegen klimaatverandering en oorlog? Wie denkt nog in termen van een algemeen belang? De Volkskrant onderzoekt wat de wetenschap zegt, waar struikelblokken liggen en wat we hiervan kunnen leren.

Eerdere afleveringen: Volkskrant.nl/wijzij